

Klebelsberg és a Nyugat

Európa kapujában

„Szerte a Kárpátok korszorújában, egészen a legszélső székhely gyeűg mi, magyarok voltunk és vagyunk azok, akik a nyugati lélek dómjait, fellegvárait és lobogó tűzhelyeit felépítettük. Tőlünk keletre egy más Európa következik. Éppen ezért kellett és kell mindig Európát a vérünk utolsó csepp hullásáig megvédenünk. Szeged is egy ilyen végvár” írja Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter, a város újjáéremtője 1927-ben.

Klebelsberg Trianon után világosan látta, hogy ahhoz, hogy elszigeteltségünkől ki tudjunk törni, a Nyugat rokon-szenvét vissza tudjuk szerezni, ezeréves kultúránk értékeit kell felmutatnunk: „Ma, amikor kezünk annyi téren meg van kötve, a szellem régióiban ellenben korlátlanul cselekedhetünk, éppen a nagy kulturális erőfeszítéseknek van itt az ideje”. Történelmi példákön keresztül mutatott rá, hogy a kulturális felemelkedésünk mindig előkészítője volt politikai felemelkedésünknek, és bukásunk a kultúra elhanyagolását követte. Lelki és erkölcsi megújulás nélkül nincs olyan gazdasági fellendülés, amely a

közjót szolgálja.

Szent István az ország megszervezése előtt felvette a kereszténységet, Mátyás nagyvonalú nyugati politikájához szükség volt a reneszánsz művészet behozatalára. „Ha a politikai demokráciát nem előzi meg kulturális demokrácia, az katasztrófahoz vezet.” A magyar múltból azt olvasta ki, hogy nemzetünk a „katasztrófák nemzete”, a legsötétebb helyzetekben is megtalálta önmagában a talpraálláshoz és feltámadáshoz szükséges erőforrásokat.

Ennek szellemében épít ki tudományos kapcsolataikat a Nyugattal, hozza létre szerte a világon a magyar intézeteket, a „magyar kultúra őrszeméit”, ahol ösztöndíjasaink ezrei tanultak és kutattak, hogy hazatérve a kint szerzett tudást itthon, a nemzet számára kamatoztassák. Hívására így talált tan-székre és otthonra Szegeden Szent-Györgyi Albert, aki máig is az egyetlen Nobel-díjasunk, aki a legmagasabb tudományos elismerést itthon és városunkban nyerte el, vagy Bay Zoltán fizikus, aki az amerikaiakkal egy időben „tapogatta le a holdat” radarkészülékével.

Az országszónkítás következtében az árvíz után lendületes fejlődésnek indult Szeged elvesztette kedvező központi fekvését az országban és hagyományos kapcsolatait a Délvidékkel, és felrémlett a balkanizálódás veszélye. Klebelsberg egyedülálló népiskola-építési programja keretében 3500 tanterem, 1500 tanítói lakás épült elsősorban az Alföldön, így a szegedi tanyavilágában is. Az iskolák nemcsak a tanyák oktatási, hanem kulturális, vallási, sport, nem ritkán egészségügyi központjai is voltak a térségnek. A tanköteleseken kívül az iskolán kívüli népoktatás keretében felnöttek százazrei tanultak. Hála a világhírűvé lett magyar oktatásnak az analfabétizmus megközelít-

tette a nyugat-európai szintet.

Klebelsberg igazi

városképző elemnek

az egyetemet tartotta, mert „a paprika és délibáb nem városképző elem”. Ezért is építi és szereli fel Szegeden az egyetemet (Dóm téri épületegyüttes, klinikák, központi épületek, kollégiumok, sportpálya stb.) és hozza le Budapestról a pedagógiai főiskolát. „Bízást mondhatom, hogy beltelki elhelyezésben nincs Európának egyetlen olyan szép, egységes és monumentális egyetemi telepe, mint amilyen éppen a szegedi lesz”. Itt kapott otthont a Temesvárról elűzött Csanádi püspökség és hittudományi főiskola is. Így Szeged nemcsak egyetemi, hanem egyházi központ is lett. Tudás és erkölcs elválaszthatatlanok egymástól! Vidékfejlesztő decentralizációs politikájában a szegedi egyetem feladatának szánta az Alföld speciális kérdéseivel (árvizek, öntözés, népegészségügy, csecsemőhalandóság, munkanélküliség, növény- és állatvilág, néprajz stb.) való tudományos foglalkozást: „a szegedi templomtól laboratóriumai-maiban megindul a munka, folyik a küzdelem az Alföld sajnos problémáinak megoldásáért. A szellem azután sugárzik ki, tovább a tanyai iskolák révén az egész Tisza-mellékére. A klinikák nyerték a magyar egyetemi gondolat első csatáit, a másodikat a természettudományi laboratóriumok fogják nyerni”. Klebelsberg

„alföldi gondolata”

olyan nagyszerű tudományos értékekben valósult meg, mint Szent-Györgyi kísérletei, mikor a szegedi paprikából előállította a C-vitamint, vagy az MTA Szegedi Biológiai Központ nemzetközi hírvé genetikai kutatásai vagy legújabbban „Szeged, mint régióközpont” elképzelések.

Klebelsberg európaiságunkat az oktatástudomány és egészségügy európai szintre való emelésével és támogatásával érte el. „Európa közepén nem veszíthetünk időt a természettudományok, a technika, a gazdaság és az orvostudományok terén” vallotta, és sorai ma időszertűbbek, mint valaha. A mainál sokallta nehezebb helyzetben, vesztes világ-háború és megcsónkítatás után a vagyontalans és vallásosan is elkötelezett grófnak évek alatt sikerült Szent István-i léptékű kulturális, tudományos programot megvalósítani, amely most már a Széchenyi téren Melocco Miklós szobrán olvasható. Miért ne sikerülhetne akkor ma nekünk fél évszázaddal a háború után?

Európa nem végződhet Hegyeshalomnál még akkor sem, ha bent leszünk az Unióban! Klebelsberg sorai nekünk szólnak ma is: „A múltkor a Tisza partján közeledtünk Szegedhez, s igazi öröm fogott el mindnyájunkat, mikor már nagyon messziről megpillantottuk a fogadalmi templomnak az alföldi ködből kiemelkedő campanille-szerű tornyait. Valahogy a magyar Köln van ott lenn a Tisza és Maros összefolyásánál kialakulóban, amely a maga erőteljes városi egyéniséggel mindig hatalmas támasza lesz a magyar nemzeti gondolatnak, a nemzeti művelődésnek és kultúrának”. Isten segítsen, hogy a harmadik évezredben is így legyen!

Dr. Hencz Péter

A megye parasztságának átalakulása

Östermelők és vállalkozók

A régi paraszti világra mezőgazdasági vállalkozók emlékeztetik az embert. (Fotó: Gyenes Kálmán)

A tavasszal végrehajtott általános mezőgazdasági őszeírás már az agrár népesség jelentős átalakulásáról ad számot. Míg 1991-ben országosan mintegy 1 millió 400 ezer mezőgazdasági termelést folytató gazdaságot írtak össze, addig mostanra számuk 960 ezerre csökkent. Legnagyobb lemorzsolódás az egy hektár alatti gazdaságoknál következett be: számuk az 1991-es 1 millió 260 ezerről mintegy a felére, 680 ezerre apadt. Az 1-10 hektár közötti területen gazdálkodók száma mintegy 100 ezerrel gyarapodott, így elérte a 232 ezret. Legnagyobb növekedés azonban a 10-100 hektár közötti kategóriában tapasztalható. 1991-ben mindössze ezer volt belőlük, jelenleg pedig már 49 ezer működik. A száz hektárnál nagyobb nyugat-európai farm méretűnek tekinthető gazdaságok száma pedig mintegy kétezer, amelyek a magángazdaságok által használt összes termőterület 18 százalékán gazdálkodnak.

Érezhető tehát a családi, vállalkozói gazdaságok előretörése, ami azzal is magyarázható hogy a mezőgazdasági területek szövetkezetek és a gazdasági társaságok részaránya az elmúlt években fokozatosan csökkent és ma már mintegy 45-48 százalékot tesz ki. A terület nagyobb hányadán ma már magángazdaságok működnek. A nyugati értelemben vett farm méretű gazdaságok száma azonban továbbra is alacsony. A száz hektárnál nagyobb területet használó 2000 gazdaság jelentős része ugyanis juhtenyésztéssel foglalkozik, amely az

összes juh állomány több mint 24 százalékát birtokolja, de az összes szarvasmarha állomány csak 6,6 százaléka, a sertés állománynak pedig mindössze 2,4 százaléka van a tulajdonában. E gazdaságok által használt területek nagyobb része gyeplélel. A megye agrártársadalmában végbement változásoknak is az említettek a fő jellemzői – bizonyos sajátosságokkal.

A tavaszi őszeírás

51 ezer 400 magángazdaságot talált a megyében, amely ugyanennyi családod jelent. E családokhoz 133 ezer személy tartozik, bár nem mindnyáján mezőgazdaságban dolgoznak, de „részmunkaidőben” besegítenek a családi gazdaságban. E társadalmi csoport felöleli a megye agrárnépességének nagyobb részét, hiszen a mezőgazdasági szövetkezetek tagjai és a gazdasági társaságok dolgozói jelentős részének szintén van magángazdasága. A statisztika azt a lakossági csoportot azonban nem foglalja magában, amely a mezőgazdasághoz kapcsolódik ugyan, de említésre méltó gazdasággal nem rendelkezik.

Érdekes, hogy mind 1991-hez, mind az 50 évvel ezelőti 1949-es viszonyokhoz képest mintegy egyharmaddal csökkent a gazdaságok száma, legnagyobb mértékben az egy hektárnál kisebb törpegazdaságoké. Mai összetételük jórészt tükrözi az 1949-es viszonyokat. Az akkori mintegy néhány ezerre tehető áruter-melő, családi vállalkozói gazdaság mellett közel húsz ezer kertész – (hagyma- és zöldségkertész, fűszerpaprika termelő), szőlős és gyümölcsös kisgazdaság működött a megyében. A többi mintegy 50 ezer önállós, hagyományos

paraszti gazdaság volt, amely kis méreténél fogva csak korlátozott áruter-melésre volt képes.

A mostani adatok arról tanúskodnak, hogy a nagyarányú csökkenés ellenére továbbra is sok az egy hektárnál kisebb – jórészt önállósított – törpegazdaság. Arányuk mintegy 60 százalékot tesz ki, számuk mintegy 30 ezer. Figyelemre méltó, hogy részarányuk mind az országos 72 százalékánál, mind a Békés megyei 65 és a Bács-Kiskun megyei 63 százalékánál alacsonyabb. Ez arra mutat, hogy a belterjes kertész és az állattenyésztő gazdaságok egy része az egy hektárnál nagyobb csoportjába küzdött fel magát. Ez az említett, mintegy 30 ezer paraszt család tekinthető – újra használatba vett fogalom szerint – östermelőnek.

Az 1-10 hektár közötti gazdaságok (számuk mintegy 18,5 ezer) aránya mintegy 34 százalékot tesz ki, ami jóval magasabb, mint a szomszédos megyéké (Békés 28 százalék, Bács-Kiskun 30 százalék) mind az országosnál (23 százalék). Mindez elősorban azal magyarázható, hogy az intenzív kertészeti termelést folytató gazdaságok az 1-10 hektár közöttiek csoportjába tartoznak. Mind országosan, mind a megyében az utóbbi időben tapasztalható az agrártermelést folytató

gazdaságok szakosodása

Ebben a sorban külön csoportot képeznek a belterjes termelést folytató, zöldség-virág- és dísznövény-kertészek, valamint a gyümölcsös és szőlős gazdák. A megyére jellemző intenzív kertész gazdaságok aránya igen magas, eléri az 1,2 százalékot. Országosan ez az arány mindössze

zömmel olyan személyekről van szó, akik mezőgazdasági termelésre, földművelésre már nem vállalkoznak. Földnélküliek vagy kevés földjük van, amit bérbe adnak, esetleg idős koruk miatt csak ház körüli állattenyésztésre vállalkoznak. A takarmányt nem maguk termelik, hanem vásárolják, ami megnöveli termelési költségeiket. Egzisztenciájuk a felvásároló cégektől függ, ami eléggé bizonytalan teszi jelenüket és jövőjüket.

Azok a gazdaságok fejlődőképesebbek,

amelyek földműveléssel és állattenyésztéssel egyaránt foglalkoznak. Ezek részaránya a megyében több mint 47 százalékot tesz ki, amely magasabb mind a dél-alföldi régió 43, mind az országos 38 százalékánál.

A 1-100 hektár közötti földterülettel rendelkező gazdaságok a megyében (2900 gazdaság) 5,4 százalékot alkotnak, ami némileg magasabb az országosnál, de elmarad mind Bács-Kiskun 6,2, mind Békés 6,9 százaléka mögött. Ugyancsak alacsonyabb a nyugati értelemben vett farm méretű, 100 hektárnál nagyobb gazdaságok súlya nálunk (alig több mint 100 gazdaság), mint a két szomszédos megyében.

Ugyanakkor az intenzív kertészeti termelést, belterjes gazdálkodást folytató és több lábon álló, földműveléssel és állattenyésztéssel is foglalkozó gazdaságok magasabb aránya következtében megyénk magángazdaságai az állatsűrűség és a gépi ellátottság tekintetében megelőzik a két szomszédos megyét és az országos átlagot is. Az egy magángazdaságra jutó sertésállomány nálunk 7,4 db (Békés 7,2, Bács-Kiskun 5,3, országos 5,2), tyúkfelek 49 db (Bács-Kiskun 44, Békés 32,4, országos 42), egyedül a szarvasmarha-állomány magasabb némileg másutt. A magángazdaságok művelése alatt álló 1000 hektárra jutó traktorok száma megyénkben 55 db (Békés 27,6, Bács-Kiskun 40,1, országos 42), kombájnoké 2,7 db (Békés 2,3, Bács-Kiskun 2,1, országos 2,8). A megyében összesen 7800 traktor, 400 kombajn és 2000 tehergépkocsi van a magángazdaságok tulajdonában.

A megye 51 ezer 400 egyéni gazdájának átlag életkora férfiak esetében 53, nők esetében 57 év. Az östermelőknek tekintett nagy csoportnál ez bizonyára jóval magasabb.

Összefoglalva az állapítható meg, hogy az áruter-melői, családi, vállalkozói gazdaságok száma bizonyára meghaladja a 20 ezret. Tulajdonosaik már nem, a régi értelemben vett parasztok, hanem vállalkozók. A néhány hektáron termelő, vagy kevés állatállományt tartó családok, akiket régi új elnevezéssel östermelőnek tartanak, jórészt még a régi paraszti világot képviselik.

Tamasi Mihály

Budapest (MTI)

Hatályba lép január 1-jén, hétfőn az új szövetkezetekről szóló törvény. A régi típusú szövetkezetek a törvény hatályba lépésétől számított ötödik naptári év végéig működhetnek, szövetkezeti üzletrészt azonban nem bocsáthatnak ki, a korábbiakat pedig be kell vonniuk. Az a szövetkezet, amely alapsza-

Január elsején hatályba lépett

Új szövetkezeti törvény

bályát eddig az időpontig a törvény rendelkezéseinek megfelelően nem módosította vagy gazdasági társasággá át nem alakul, jogutód nélkül megszűnik.

Az új jogszabály a beszer-

zések, termékek feldolgozásának, értékesítésének a lebonyolítását, a tagok foglalkoztatási szükségleteinek kielégítését, valamint hitellel való ellátását, illetve a tagok gazdasági tevékenységével

összefüggő más közös feladatok megvalósítását jelöli meg a szövetkezetek feladataul. A törvény meghatározza, hogy a szövetkezet az alapszabályban meghatározott összegű részjegy-töke-

vel alapított, a nyitott tagság és a változó tőke elvei szerint működő, a tagok saját gazdálkodása eredményességének előmozdítását, illetve esetenként tagjai, munkavállalói és azok hozzátartozói kulturális, oktatási, szociális szükségletei kielégítését szolgáló, jogi személyiséggel rendelkező gazdálkodó szervezet.